

კარდინალი სისნეროსი და მისი მოღვაწეობის მნიშვნელობა ესპანეთში

კობეშავიძე მარინე

ჭრიკიშვილი ნინო

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

DOI: <https://doi.org/10.52340/idw.2023.50>

აბსტრაქტი. კარდინალი სისნეროსი ესპანეთის რელიგიური, პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების ერთ-ერთი ცენტრალური ისტორიული ფიგურაა. ტოლედოს არქიეპისკოპოსის, კარდინალ სისნეროსის სახელთან არაერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა დაკავშირებული, მათ შორის: საეკლესიო რეფორმა კასტილიაში, რაც მარტინ ლუთერის რეფორმაციულ მოძრაობას ორი ათეული წლით უსწრებს წინ. საეკლესიო რეფორმის ფარგლებში, სისნეროსი მიზნად ისახავს კასტილიის სამღვდელთაში ჯერ მორალურ-ზნეობრივი კრიზისის აღმოფხვრას, შემდეგ კი იგივე სამღვდელთა განათლებისთვის და ინტელექტუალური ზრდისთვის ალკალაში აარსებს უნივერსიტეტს - Universitas Complutensis და ბეჭდავს პირველ მრავალენოვან ბიბლიას, რომელიც ისტორიაში „Biblia políglota Complutense“-ს სახელით შევიდა. სწორედ ამ პროექტის ფარგლებში მოხდა ბიბლიის - როგორც ორიგინალი ტექსტის, ისე ბერძნული (სეპტუაგინტა) და ლათინური (ვულგატა) თარგმანების - დამუშავება და დაბეჭდვა.

საკვანძო სიტყვები: კარდინალი სისნეროსი, საეკლესიო რეფორმა, უნივერსიტეტი, მრავალენოვანი ბიბლია

შუა საუკუნეების ბოლო პერიოდი კათოლიკური ეკლესიის კრიზისის ხანაა. ევროპაში ნელ-ნელა იკვეთება ეკლესიის განახლების საჭიროება. იწყება პროცესი, რომლის კულმინაცია ხდება მარტინ ლუთერის რეფორმაციული მოძრაობა. თუმცა, 20 წლით ადრე, მანამ სანამ მარტინ ლუთერი თავის ცნობილ „95 თეზისს“ გააკრავდა ვიტენბერგის ეკლესიის კარზე, ეკლესიაში შექმნილი მდგომარეობის გამოსწორებას საეკლესიო რეფორმის გზით ცდილობენ კასტილიაში, სადაც კასტილიის ყველაზე ცნობილი დედოფალი - ისაბელ კასტილიელი მეფობს, ხოლო მისი მარჯვენა ხელი ტოლედოს არქიეპისკოპოსი, ფრანსისკო ხიმენეს დე სისნეროსია. მიუხედავად იმისა, რომ მარტინ ლუთერის რეფორმაციული მოძრაობა იყო პროტესტი რომის კათოლიკური ეკლესიის მთელი რიგი სიმახინჯეებისადმი და გამომხაურებაც შესაბამისი ჰქონდა, ხოლო სისნეროსის საეკლესიო რეფორმა მხოლოდ კასტილიის სამღვდელთა ზნეობრივ და ინტელექტუალურ განახლებაზე იდგა და შესაბამისად, ლოკალური მასშტაბის იყო, სისნეროსის საეკლესიო რეფორმა XV-XVI საუკუნეების კათოლიკური ეკლესიის ისტორიაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეპიზოდია (სისნეროსის პრერეფორმა), ხოლო ესპანეთის ისტორიისთვის - უმნიშვნელოვანესი მოვლენა.

ისაბელ კასტილიელმა ენრიკე IV-ისგან მემკვიდრეობით არცთუ ისე სახარბიელო მდგომარეობაში მყოფი სამეფო მიიღო. ხაზინა დაცარიელებულია, სამეფოში კრიმინალის მაღალი დონეა, ხოლო ფეოდალები გამუდმებით ცდილობენ საკუთარი ძალაუფლების და გავლენების გაზრდას. ისაბელ კასტილიელისთვის გამოწვევა იყო ეკლესიაც. კასტილიელი ეპისკოპოსები და არქიეპისკოპოსები ჩვეულებრივი საერო დიდებულების ცხოვრებით

ცხოვრობდნენ, ეროდნენ სამეფოს პოლიტიკაში და არაერთ პრობლემას უქმნიდნენ მონარქებს. ხაზინის შესავსებად და კასტილიაში საზოგადოებრივი წესრიგის დასამყარებლად გატარებული რეფორმების პარალელურად, ისაბელ კასტილიელი ახერხებს ფეოდალების შესუსტებას, ხოლო ეკლესიას პოლიტიკური და ფეოდალური ამბიციების მქონე, ეპისკოპოსების და არქიეპისკოპოსების სამოსელში გამოწყობილი, გავლენებისთვის მებრძოლი დიდებულებისგან წმენდს. მათ ნაცვლად, მაღალ საეკლესიო თანამდებობებზე ისაბელმა რელიგიურ ორდენებში მოღვაწე, ზნეობრივი ღირსებით გამორჩეული ასკეტი ბერები დანიშნა. ამის მაგალითია: ფრაი ერნანდო დე ტალავერა (Orden de San Jerónimo), რომელიც გრანადის არქიეპისკოპოსი გახდა (1492) და ფრანსისკო ხიმენეს დე სისნეროსი (ბერი ფრანსისკანელთა ორდენიდან), რომელიც ტოლედოს არქიეპისკოპოსად დაინიშნა (1495). სწორედ ამ ორ ადამიანს ანდო ისაბელ კასტილიელმა ორი დიდი რელიგიური „პროექტი“: გრანადის მუსულმანული მოსახლეობის გაქრისტიანება და სასულიერო ორდენების რეფორმა. გატარებული საეკლესიო პოლიტიკით, ისაბელ კასტილიელმა არა მარტო გაწმინდა ეკლესია გავლენიანი და ხშირ შემთხვევაში მონარქის პოლიტიკის მოწინააღმდეგე ფეოდალებისგან, არამედ ერთგული სასულიერო მოღვაწენის მაღალ საეკლესიო თანამდებობებზე დანიშნით, კასტილიის ეკლესია მონარქიის ერთგულ მოკავშირედ აქცია.

გამომდინარე იქიდან, რომ შუა საუკუნეების მეორე ნახევარში სასულიერო ორდენებში მეტწილად არა რწმენით და ქრისტეს ზნეობრივი მიბაძვის სურვილით, არამედ „ცხოვრებისეული პირობების“ გასაუმჯობესებლად წევრიანდებოდნენ (ბერ-მონაზვნობა იყო ერთადერთი გზა, რომ ადამიანი არაპრივილეგირებულიდან პრივილეგირებულ ფენაში გადასულიყო, რაც სოციალური სტატუსის შეცვლასთან ერთად გადასახადის არგადახდას ნიშნავდა), სასულიერო ორდენები უზნეობის ბუდედ გადაიქცა. აღნიშნულს კარგად ხედავდა ისაბელი კასტილიელი, რომელიც სასულიერო ორდენებისათვის დაკარგული ზნეობრივი ღირსების დაბრუნებას სისნეროსს ავალებს.

პირველი, რაც სისნეროსმა გააკეთა, სასულიერო ორდენებში დისციპლინის აღდგენა იყო. ბერ-მონაზვნებს მკაცრად მოეთხოვებოდათ კონკრეტული წესების დაცვა, მათ შორის ცელიბატის (დაუქორწინებლობის) აღთქმის შესრულება. სასულიერო ორდენებში მორალურ-ზნეობრივი კრიზისის აღმოფხვრის გარდა, სისნეროსის მიზანია, რომ სასულიერო პირებს ჰქონდეთ თეოლოგიური განათლება (რადგან სისნეროსის აზრით, წინააღმდეგ შემთხვევაში საეკლესიო რეფორმა წარმატებული ვერ იქნებოდა) და სიღრმისეულად იცნობდნენ ბიბლიას. სწორედ აქ ჩნდება სისნეროსის ორი ახალი პროექტის იდეა, ესენია: ახალი უნივერსიტეტი ალკალაში და მრავალენოვანი ბიბლიის შედგენა და გამოცემა.

1499 წელს ალკალა დე ენარესში სისნეროსმა დააარსა უნივერსიტეტი და მას **Universitas Complutensis** უწოდა (უნივერსიტეტს ასევე ეძახდნენ Universidad de Alcalá ან Universidad Cisneriana).¹ სისნეროსის მიზნებიდან გამომდინარე, უნივერსიტეტში სამი მიმართულება - თეოლოგია (ღვთისმეტყველება), ბიბლიური ენები და კანონიკური სამართალი - იყო და სამივეს ეპოქის საუკეთესო თეოლოგები და ფილოლოგები ხელმძღვანელობდნენ. სისნეროსის უნივერსიტეტს მეცნიერები ერთხმად უწოდებენ „corazón de la reforma cisneriana“, რომელმაც მომდევნო თაობებში „nutrió la vida espiritual“.

საინტერესოა, რატომ გადაწყვიტა სისნეროსმა, რომ უნივერსიტეტში

¹„კომპლუტენსე“ ნიშნავს „el gentilicio de Complutum“, ხოლო თავად „კომპლუტუმ“ არის ალკალას ძველი, რომაული დასახელება. ქალაქ კომპლუტუმს მას შემდეგ ეწოდა ალკალა, რაც ქალაქი მუსულმანებმა აიღეს და მას დასახელება შეუცვალეს.

ღვთისმეტყველებასთან ერთად სტუდენტებს შეესწავლათ ბიბლიური ენებიც. ცნობილია, რომ ბიბლიის ოფიციალური ტექსტი, რომელსაც შუა საუკუნეებში კათოლიკური ეკლესია იყენებდა, წმინდა იერონიმეს მიერ V საუკუნეში შესრულებული ლათინური თარგმანი, იგივე ვულგატა, იყო. V საუკუნით დათარიღებული თარგმანის ტექსტი, ბუნებრივია, შუა საუკუნეების ბოლო პერიოდის ევროპელებისთვის, და მათ შორის კასტილიელებისთვისაც, მეტწილად უკვე გაუგებარი იყო. V საუკუნის ლათინური უკვე აღარავის ესმოდა, რაც ბიბლიის წაკითხვას და გააზრებას ართულებდა. მდგომარეობას ართულებდა ისიც, რომ ბიბლიის ლათინური თარგმანის ხელნაწერები ხშირად არასრული და გადაწერების მიერ გადაწერის დროს დაშვებული შეცდომებით იყო სავსე, რაც ღვთის სიტყვის დამახინჯებულად გაგების საფრთხეს ქმნიდა.

სისწეროსთვის ვულგატა უმნიშვნელოვანესი ნაშრომია, მაგრამ ხედავს სირთულეებსაც, რაც ლათინურ თარგმანს ახლავს და იწყებს გამოსავლის ძიებას, რასაც არა ახალი ლათინური თარგმანის გაკეთებაში, არამედ მომავალი სასულიერო პირებისთვის ჯერ ბიბლიური ენების სწავლებაში და შემდეგ, ბიბლიის ორიგინალ ენებზე წაკითხვაში ხედავს. სისწერო მიიჩნევს, რომ არცერთ თარგმანს, რაც არ უნდა მაღალ დონეზე იყოს შესრულებული იგი, არ ძალუძს უფლის სიტყვის ისე სრულყოფილად გადმოცემა, როგორც ამას ორიგინალი ტექსტი აკეთებს. სწორედ იმ მიზნით, რომ მომავალ სასულიერო პირებს ბიბლიის ორიგინალი ტექსტის წაკითხვის უნარი და უფლის სიტყვის უფლისავე ენაზე, „შუამავლის გარეშე“ გაცნობის და გააზრების შესაძლებლობა ჰქონდეთ, რაც მანამდე შეუძლებელი იყო, რადგან არც ებრაული იცოდნენ ძველი აღთქმის ორიგინალში წასაკითხად და არც ბერძნული - ახალი აღთქმისთვის, ალკალას უნივერსიტეტში ერთ-ერთი მთავარი მიმართულებაა ბიბლიური ენები, რომელთაც იმ ეპოქის ყველაზე ცნობილი ფილოლოგები ასწავლიან.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკა. სისწეროსმა იმდროინდელი მსოფლიოს წამყვან ბიბლიოთეკებში (მათ შორის ტოლედოს, ვატიკანის, ფლორენციის, საბერძნეთის ბიბლიოთეკებში) მოიძია და შეიძინა ბიბლიის სხვადასხვა პერიოდით დათარიღებული უმნიშვნელოვანესი ხელნაწერები და ამ გზით ალკალა დე ენარესის უნივერსიტეტის პროფესორებისა და სტუდენტებისთვის ხელმისაწვდომი გახდა ბიბლიური ტექსტების უმდიდრესი მასალა.²

მაღევე ჩნდება კარდინალ სისწეროსის მეორე დიდი პროექტის - **მრავალენოვანი ბიბლიის შექმნის და დაბეჭდვის იდეა**. ამ პერიოდში უკვე არსებობდა ნაბეჭდი ბიბლია, უფრო სწორად, ბიბლიის ლათინური თარგმანის, ანუ ვულგატას ბეჭდური ვერსია, რომელიც ეკუთვნის იოჰან

² კარდინალ სისწეროსის დაარსებულმა უნივერსიტეტმა დიდი გამოხმაურება ჰპოვა. უნივერსიტეტს ნელ-ნელა დაემატა სხვადასხვა ფაკულტეტები და იქცა მომდევნო საუკუნეების (Siglo de Oro) მთავარ საგანმანათლებლო ცენტრად. სწორედ ალკალას უნივერსიტეტში სწავლობდნენ ან ასწავლიდნენ ისეთი ცნობილი ესპანელი მწერლები, მეცნიერები, პოლიტიკოსები და სასულიერო მოღვაწენი, როგორებიც არიან: ანტონიო დე ნებრიხა, სან ხუან დე ლა კრუსი, მატეო ალემანი, ლოპე დე ვეგა, ფრანსისკო კვედო, კალდერონ დე ლა ბარკა, ანტონიო კონდე, ბლას ორტისი, ხუან ხინეს დე სეპულვედა, სებასტიან ისკიერდო, [ალეხანდრო](#) ფარნესიო, იგნასიო ლოიოლა და სხვ. ალკალას უნივერსიტეტი ამერიკის კონტინენტზე დაარსებული პირველი უნივერსიტეტების მოდელად იქცა.

1836 წელს ესპანეთის დედოფალმა ისაბელ II-მ უნივერსიტეტი, თავისი ცნობილი ბიბლიოთეკით, ალკალა დე ენარესიდან მადრიდში გადაიტანა და მას მადრიდის ცენტრალური უნივერსიტეტი (Universidad Central) უწოდა. 1970 წელს უნივერსიტეტს კიდევ ერთხელ შეუცვალეს სახელი და გახდა **მადრიდის კომპლუტენსის უნივერსიტეტი** (Universidad Complutense de Madrid). შენობები, სადაც სისწეროსის დაარსებული უნივერსიტეტი იყო განთავსებული გაიყიდა კერძო პირებზე და დროთა განმავლობაში მისი დიდი ნაწილი განადგურდა. დღეისათვის შემორჩენილია მხოლოდ ძველი უნივერსიტეტის მთავარი შენობა (Colegio de San Ildefonso). სწორედ ამ შენობაში ხდებდა სერვანტესის პრემიის გადაცემა ყოველწლიურად ესპანელი მწერლებისთვის. ამავე შენობაში განთავსდა 1977 წელს გახსნილი ალკალას დე ენარესის ახალი უნივერსიტეტის რექტორატი.

გუტენბერგს (1456). სისნეროსს არ აკმაყოფილებს მხოლოდ ვულგატას ბეჭდური ვერსია და მიზნად იასახავს, ისევ და ისევ სამღვდლოებობისთვის მრავალენოვანი ბიბლიის გამოცემას, მანამდე კი ორიგინალ ტექსტებსა და ბიბლიის ბერძნულ (სეპტუაგინტა)³ და ლათინურ (ვულგატა)⁴

თარგმანებში საუკუნეების განმავლობაში გადამწერების მიერ გადაწერის დროს დაშვებული შეცდომების გასწორებას.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ბიბლიის გამოცემამდე სისნეროსის მიზანი იყო ორიგინალი ტექსტების და მისი თარგმანების გასწორება, რაც ებრაული, ბერძნული და ლათინური ენების იმ პერიოდში ყველაზე ცნობილ ფილოლოგებს და ალკალას უნივერსიტეტის პროფესორებს დაავალა, რადგან ცალსახა იყო, რომ ფილოლოგები უკეთ გაართმევდნენ თავს დავალებულ ამოცანას, ვიდრე თეოლოგები, რომელთაც ბიბლიური ენების საკმარისი ცოდნა არ ჰქონდათ.⁵ სისნეროსის ინიციატივით წარმოწყობილი პროექტის ფარგლებში შეიქმნა მრავალენოვანი ბიბლიის ექვსტომეული სახელწოდებით „**Biblia polígloa Complutense**“, რომელიც სტრუქტურულად შემდეგნაირად არის აგებული: მრავალენოვანი ბიბლიის პირველი ოთხი ტომი არის „ძველი აღთქმა“. თითოეული გვერდის ტექსტი დაყოფილია სამ სვეტად: სვეტი კიდეზე ებრაულად (texto original hebreo), შუა - ლათინურად (ვულგატა), შიდა - ბერძნულად (სეპტუაგინტა). ამ სვეტების ქვევით არის არამეული ტექსტი (ონკელოსის თარგუმი) შესაბამისი ლათინური თარგმანით. ექვსტომეულის მეხუთე ტომი არის „ახალი აღთქმა“ და წარმოდგენილია ორ სვეტად - ბერძნული ტექსტი (texto original griego), სწორედ ბერძნულად დაიწერა „ახალი აღთქმა“ ახ. წ. I საუკუნეში, და მისი ლათინური თარგმანი (ვულგატა). მეექვსე ტომი მოიცავს ებრაულ-არამეულ ლექსიკონს და ებრაული ენის გრამატიკას. ეს უკანასკნელი არის პრაქტიკული დანიშნულების დანართი, რომელიც სასულიერო პირებს ბიბლიის ებრაული ტექსტის უკეთ გაგებაში უნდა დახმარებოდა. აღნიშნულიდან გამომდინარე ნათლად ჩანს, რომ ნაშრომს თეოლოგიურთან ერთად აქვს უდიდესი ფილოლოგიური ღირებულებაც და რომ მას სამართლიანად უწოდებენ მეცნიერები „**Tesoro filológico y religioso**“.

ამრიგად, ისაბელ კასტილიელის დავალებას სისნეროსმა არათუ წარმატებით გაართვა თავი, არამედ საეკლესიო რეფორმის ფარგლებში საკუთარი ინიციატივით ორი უდიდესი პროექტიც განახორციელა. საეკლესიო რეფორმის ფარგლებში გადადგმული ნაბიჯებიდან გამომდინარე, სისნეროსის რეფორმა თავისუფლად შეგვიძლია დავახასიათოთ ორი სიტყვით, ესენია: *moralista* და *erudito*. სისნეროსის საეკლესიო რეფორმამ შედეგად

³ სეპტუაგინტა (იგივე Biblia de los Setenta) - „ძველი აღთქმის“ უძველესი ბერძნული თარგმანი, რომელიც ძვ.წ. III-II საუკუნეების მიჯნაზე ელინისტური სამყაროს იმდროინდელ ცენტრში, ალექსანდრიაში შესრულდა. ბიბლიის ეს თარგმანი გავრცელდა მთელს ქრისტიანულ სამყაროში და საფუძვლად დაედო ბიბლიის არაერთ სხვადასხვაენოვან თარგმანს.

⁴ ვულგატა - ორიგინალი ენებიდან ბიბლიის სრული ტექსტის პირველი ლათინური თარგმანი (ძველი აღთქმა ებრაულიდან ითარგმნა, ახალი აღთქმა - ბერძნულიდან). ბიბლიის თარგმანი შეასრულა წმინდა იერონიმემ (san Jerónimo), პაპ დამასუს I-ის დავალებით, 383-406 წლებში. წმინდა იერონიმეს ბიბლია, რომელიც მოიცავს როგორც ძველ აღთქმას (ითარგმნა ებრაულიდან), ისე ახალ აღთქმას (ითარგმნა ბერძნულიდან). ვულგატა საუკუნეების განმავლობაში ეკლესიის ერთადერთი ოფიციალური ტექსტი იყო.

⁵ სისნეროსის პროექტზე მუშაობდნენ ისეთი ცნობილი ფილოლოგები, როგორებიც არიან: პაბლო კორონელი, ალფონსო დე სამორა, ერნან ნუნის დე გუსმანი, ხუან დე ვერგარა, ანტონიო დე ნებრიხა და სხვები. სისნეროსმა მრავალენოვანი ბიბლიის პროექტზე სამუშაოდ ალკალაში მიიწვია ცნობილი ჰოლანდიელი თეოლოგი და ფილოლოგი ერაზმ როტერდამელიც. თუმცა, ერაზმ როტერდამელმა სისნეროსის მიწვევას უარით უპასუხა. *Non placet Hispania* (ესპ. No me gusta España) - განაცხადა ერაზმ როტერდამელმა.

მორალურად, ზნეობრივად წელგამართული და განათლებული სამღვდელოება მოიტანა, რაც კასტილიელების სულიერი განახლების საწინდარი გახდა. კასტილიელებში გაიღვიძა „espíritu religioso“-მ, რომელიც იკარგებოდა და გახდა წინაპირობა იმის, რომ ესპანეთში პროტესტანტიზმს ფეხი ვერ მოეკიდა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მრავალენოვანი ბიბლიის გამოცემით, რომლის თავდაპირველი მიზანიც სასულიერო პირებისთვის ბიბლიის ბეჭდური ვერსიის შექმნა იყო, მალევე გასცდა თავდაპირველ მიზანს და უდიდესი როლი შეასრულა არა მარტო ბიბლიური ტექსტის ფართო გავრცელებაში, არამედ საფუძველი დაუდოს ბიბლიის ფუნდამენტურ კვლევებს.

ლიტერატურის/წყაროების სია:

1. María del Pilar Tonda Magallón (1997). La reforma cisneriana. Revista Fuentes Humanísticas,
2. Marion Reder Gadow (2017). El Cardenal Francisco Jiménez de Cisneros. En el IV centenario de su muerte. REAL ACADEMIA DE BELLAS ARTES DE SAN TELMO, ISSN-e 1887-0953, #17
3. Miguel Ángel Dionisio Vivas (2016). El cardenal Francisco Jiménez de Cisneros: reformador, humanista y estadista. Toletana 34 (2016/1) 25-38

Cardinal Cisneros and the importance of his work in Spain

Kobeshavidze Marine

Chrikishvili Nino

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi

Abstract

Cardinal Cisneros is one of the central historical figures in the religious, political and cultural life of Spain. A lot of important events are associated with the name of the Archbishop of Toledo, Cardinal Cisneros, including church reform in Castile, which predates Martin Luther's Reformation movement by two decades. As part of the church reform, Cisneros first aims to eliminate the moral crisis in the Castilian clergy, and then for the education and intellectual growth of the same clergy, he establishes a university in Alcala - Universitas Complutensis and prints the first multilingual Bible - „Biblia políglota Complutense“. It was on the initiative of Cisneros that the Bible - both the original text and the Greek (Septuagint) and Latin (Vulgate) translations - was processed and printed.

Keywords: Cardinal Cisneros, reform of the Church, University, Multilingual Bible.